Урсула К. Ле Гуїн

СЛОВО, ЩО ЗВІЛЬНЯЄ

З англійської переклала Алла Хандога

Де він? Тверда слизька підлога, задушливе смердюче повітря — це все, що він відчував. Якщо не казати про головний біль. Лежачи плазом на липкій підлозі, Фестін тихенько стогнав. За хвилину він сказав: "Палиця!" Але його вільхова палиця не опинилась у нього в руках, і він зрозумів, що попав у біду. Фестін сів і, не маючи палиці, щоб видобути досить світла, висік між пальцями іскру, нашіптуючи відповідне Слово. З іскри народився синій мерехтливий блукаючий вогник і поплив у повітрі. "Вгору" — звелів Фестін, і вогняна кулька попливла догори, аж до склепіння високо над головою, так високо, що коли Фестін спроектувався у кульку, то побачив власне обличчя блідою цяточкою в темряві з сорокафутової височини. Світло не відбивалося від вогких стін; адже вони силою чаклунства були виткані з нічної темряви. Фестін возз'єднався з своїм тілом і звелів: "Іди геть". Вогняна кулька згасла. Він сидів у темряві, нервово похрускуючи пальцями.

Певно, його зненацька хтось зачаклував; останнє, що він пригадує, було те, як увечері він ходив своїми лісами, розмовляючи з деревами. Останнім часом Фестіна, що жив самотньо у розквіті своїх сил, переслідувало відчуття марноти життя, жаль за тим, що йому нікуди витратити свою силу. Це спонукало його покинути людські оселі й шукати спілкування з деревами, особливо з дубами, каштанами й сірими вільхами, корені яких усе своє життя слухають дзюрчання підземних вод. Він уже півроку не перемовився й словом з людиною. Його мозок заполонили вічні питання, він покинув чаклувати й нікому не завдав ніякої шкоди.

Так хто ж мав потребу зачинити його у цьому задушливому колодязі? "ХТО?" —звернувся він до стін, і ім'я його ворога, наче волога, що виділяється порами каменю, наче спори з грибів, дрібними краплями збиралося на поверхні стін і стікало до нього: "Волл".

На мить Фестіна пройняв холодний піт.

Він давно чув про Волла. То був могутній чаклун, але недолюдок, що захоплював острів за островом з Зовнішнього краю, руйнуючи старовинні шедеври, поневолюючи людей, вирубаючи ліси і замикаючи у підземних могилах чаклунів, що насмілилися чинити йому опір. Біженці з тих островів розповідають одне й те саме: увечері Волла принесло з моря чорним вітром. Його слуги припливли слідом на кораблях, їх бачили люди. Самого ж Волла не бачив ніхто. На Островах було повно непевного люду і нечисті, та Фестін, молодий чаклун, не дуже зважав на ці плітки про Волла. "Я зможу захистити мій острів", — думав він, знаючи про свою ще не випробувану могутність, і повертався до своїх дубів та

Перекладено за виданням: Ursula le Guin. The Winds Twelve Quarters. — Bantham Books, New York, 1975. The Word of Unbinding.

вільх, подихів вітру у їхніх кронах, ритмів росту їхніх стовбурів, гілок і гілочок, смаку сонячного світла в їхніх листах та темних ґрунтових вод біля коріння. Де, де зараз вони, ті дерева, його давні друзі? Чи не знищив Волл його ліси? Одрішившись нарешті від своїх дум та звівшись на ноги, Фестін двічі широко махнув закляклими руками, викрикуючи ім'я, що одмикає всі замки і відчиняє будь-які двері, зроблені людиною. Але ці стіни, зіткані з нічної темряви, і просочені іменем того, хто їх збудував, лишилися непорушними. Ім'я луною відбилося від стін, так ударивши у вуха Фестіна, що він упав навколішки, затуливши голову руками, доки у склепінні високо над ним згасла луна. Потім, усе ще здригаючись від болісного удару, він сів і поринув у невеселі роздуми.

Так, правду казали: Волл — то сила. Тут, на землі Фестіна, у збудованій чарами в'язниці, чаклунська сила Волла здатна подолати будь-який відкритий супротив. До того ж, Фестін, втративши свою палицю, позбувся половини своєї сили. Та навіть його могутній поневолювач не міг відняти Фестінової здатності проектуватися і перевтілюватися. Тож, потерши голову, що тепер боліла вдвічі дужче, він перевтілився. Поволі його тіло розпливлося у хмарку легкого серпанку.

Потихеньку, зміістою цівочкою серпанок підіймався з підлоги, звиваючись уздовж липких стін, доки натрапив тоненьку, з волосок, щілинку там, де стіни переходили у склепіння. І почав сочитися назовні, краплинка за краплинкою. Так майже весь він і просочився, аж налетів вітер, гарячий, як подих ковальського горна, загрожуючи розметати, висушити краплини серпанку. Фестін панічно всмоктався назад під склепіння, описавши спіраль, опустився на підлогу, набув свого звичайного вигляду і влігся, важко дихаючи. Для таких вразливих, як Фестін, чаклунів, перевтілення — і так неабияке емоційне напруження; а загроза загинути нелюдською смертю вкрай знесилила його. Деякий час Фестін лежав, просто радіючи з того, що він живе, дихає. Він був злий сам на себе. Кожен дурень знає цей трюк — перевтілення у серпанок. Цим Волла не проймеш! Може, він цього і чекав, навмисне приготувавши на такий випадок гарячий вітер! Фестін набрав вигляду маленького чорного кажана, підлетів до стелі, перевтілився у тоненьку цівочку звичайного повітря й просочився крізь щілину.

Цього разу він без пригод вибрався назовні і заструменів через залу, в якій опинився, до вікна. Раптом гостре почуття небезпеки примусило його панічно стиснутися і набути вигляду першої, що прийшла на думку, маленької речі —золотої обручки. Він зробив це вчасно. Арктичний ураган, що мав безнадійно розвіяти частинки повітря, з яких складався Фестін, лише трохи охолодив обручку. Коли ураган промчав, Фестін лежав на мармуровій підлозі і міркував, у якому вигляді можна скоріш за все вибратися через вікно.

Щоб не гаяти часу, він покотився. Раптом, здоровенний, блідий як мрець, троль нахилився до золотої обручки і схопив її у свою величезну, з камінь-кругляк, долоню. Підійшовши до ляди, троль прошепотів заклинання, підняв залізну ручку і кинув обручку у темряву. Пролетівши футів сорок донизу, вона дзенькнула об кам'яну підлогу.

Набувши свого звичайного вигляду, Фестін сів, потираючи забитий лікоть. Досить перевтілень на порожній шлунок. Як йому зараз не вистачало його палиці, з якою він міг мати скільки завгодно їжі. Без неї він міг, як хотів, змінювати своє тіло, трохи чаклувати, але неспроможний був ні перевтілити, ні сотворити нічого матеріального: ні світла, ні баранячої відбивної.

"Спокійно", — сказав собі Фестін і з наступним подихом перевтілився у суміш ефірних олій, що, випаровуючись з баранячої відбивної, розносять її аромат. Він ще раз просочився крізь щілину. Троль, що чекав на нього, підозріло принюхався, та Фестін уже обернувся на сокола і вилетів з вікна. Троль, важко гупаючи, кинувся за ним. "Сокола лови, сокола", — лунав його громовий голос. А Фестін уже летів над зачаклованим замком і прямував до свого лісу, що темнів на заході; сонце і сонячна доріжка на морі сліпили йому очі. Фестін стрілою розсікав повітря. Але справжня стріла все ж наздогнала його. Скрикнувши, він почав падати. Все змішалося в його очах: сонце, башти замку, доріжка на морі. Потім настала темрява.

На цей раз він прокинувся у своїй в'язниці, з голови до ніг у власній крові. Стріла влучила у крило, коли він був соколом; зараз рана зяяла у плечі. Лежачи непорушно, він заговорив рану, щоб спинити кров. Після цього можна було підвестись і пригадати довше й сильніше закляття, щоб загоїти рану. Та все ж він втратив багато крові і з нею своєї сили. Холод пробирав його до самих кісток, не допомагало й закляття. В очах його була темрява; блукаючий вогник, якого він сотворив, не розігнав мороку: таким самим чорним туманом заслало йому зір, коли він стрімголов падав униз, а ліс і маленькі, наче іграшкові здалеку, хатинки його рідного острова перекинулися низом догори в його очах.

Він повинен захистити свій острів.

Він уже не намагався втекти. Для цього він надто знесилений. Переоцінивши свої сили, він марно розтратив їх. Жодне перевтілення не поповнить його виснажених сил і він знову спіймається.

Тремтючи з холоду, він скоцюрбився і звелів вогняній кульці згаснути. Останній подих метану — болотяного газу із згасаючої кульки — нагадав йому про рідні мочарі, що тягнулися від лісів аж до моря, його улюблені мочарі, де не ступала нога людини, де восени пролітали нескінченні лебедині стаї, де повз спокійні озера та острівки очерету дзюрчали до моря потоки. О, як би він зараз хотів бути рибою там, а ще краще — у верхів'ях, у лісі, під покровом дерев у прозорій жовтуватій воді, під коренями вільхи, спочиваючи у безпеці.

Це була велика магія. Фестін не робив нічого, на що не здатна звичайна людина, яка в неволі чи в небезпеці тужить за рідною землею, рідною водою, порогом рідного дому, столом, за яким їла, гілками дерев, що зазирали у вікно спальні. Проте звичайна людина може лише подумки перенестись у любі своєму серцю куточки, а великі маги можуть це здійснити. Фестін стояв між чорними стінами, холод з його кісткового мозку підкрадався до нервів та кровоносних судин. Фестін збирав по краплях усю свою волю, аж доки вона засяяла, як свічка у темряві його плоті, і починав мовчки творити свою велику магію.

Стіни щезли. Він став часткою землі, кістками його були камені, кров'ю —підземні води, нервами — корені дерев. Неначе сліпий черв'як, він повільно пробирався під землею на захід; темрява була попереду нього і темрява позаду. Враз ніжна прохолода огорнула його спину і живіт, щось текуче, податливе і мінливе пестило його. Боками свого тіла він відчув смак води, її течію, а очима, що не мали повік, побачив темну заглибину між могутніми коренями вільхи. Сріблясто блиснувши, він пірнув у глибочінь. Воля. Рідний дім.

Вода невтомно струмувала з чистого джерела. Він лежав на піщаному дні озерця, а вода, омиваючи його рану, краще, ніж будь-яке заклинання, гоїла її. Чиста прохолода води вимивала каламутний холод, що поселився у ньому. Та ось у безтурботний відпочинок увірвалося гупання важких кроків. Хто ходить його лісом? Вкрай стомлений, він не став перевтілюватися, лише сховав своє тіло — тіло сріблястої форелі — глибше під вільховий корінь, причаївся і чекав.

Величезні сірі пальці щось навпомацки шукали у воді, каламутячи пісок. Понад водою з'являлися неясно видимі обличчя з невиразними, білими очима, зникали і знов з'являлися. Руки з сітями шарили, але він раз по раз уникав їх, аж доки, нарешті, його схопили й витягли з води. Фестін силувався набути своєї звичайної форми, та марно; на нього все ще діяло власне закляття повернення додому. Він бився в сітці, безпомічно роззявляючи рота у сухому, прозорому, бридкому повітрі, задихаючись. Смерть була близько і він не знав, як урятуватися.

Згодом, помалу приходячи до свідомості, він зрозумів, що знову перебуває у людській подобі; з його горла текла якась їдка кисла рідина. Коло замкнулося, він знову корчився долілиць на сирій підлозі своєї тюрми. Знов у владі свого ворога. І хоч він іще дихав, смерть була недалеко.

Холод пронизував його; нестерпний біль проймав при кожному порусі — мабуть тролі, Воллові слуги, добряче пом'яли тендітне тіло форелі. Зламаний, безсилий, лежав він на дні колодязя, змурованого з нічної темряви. Не мав сили змінити подобу; у нього була лише одна дорога на волю.

Не ворушився, щоб менше боліло, лежав і думав: "Чому він не вбив мене? Чому тримає мене тут живим?

Чому він нікому не показується? Чиї очі бачать його, яка земля носить його?

Він боїться мене, хоч сил моїх уже не лишилося.

Кажуть, що всі чаклуни, яких він переміг, живуть, замуровані у підземних могилах, таких, як ця, живуть роками, намагаючись вибратись на волю... А що, як один із цих нещасних не схоче жити?"

Тож Фестін зробив свій вибір. Останнє, що він подумав: "Якщо нічого не вийде, люди вважатимуть мене боягузом". Та його недовго займала ця думка. Повернувши голову трохи вбік, він закрив очі, останнього разу набрав повні груди повітря і прошепотів слово, що звільняє, яке вимовляють лише раз.

Це не було перевтілення. Він не змінився. Його тіло: довгі ноги й руки, умілі пальці, очі, що так любили дивитися на дерева й струмки, — все лишилося таким, як було, стало лише нерухомим, зовсім нерухомим і холодним. Але стіни в'язниці щезли. Щезло все, склепіння, створене чарами, дома й башти, ліс, море, вечірнє небо. Фестін повільно спускався з гори буття під новими зорями.

Живим він був могутній — це він добре пам'ятав і тут. Як запалена свічка вночі, він ішов у темряві більшого світу. І, пам'ятаючи ім'я свого ворога, він викрикував його уголос: "Волл!"

Волл не зміг протистояти його заклику і пішов до нього: щось велике, сите, невиразно-бліде у світлі зір. Фестін наблизився, і той, інший, затулився, пронизливо зойкнув, наче опечений, і кинувся геть. Фестін поспішив наздогін, ближче, ближче... Довго тривала ця погоня через потоки затверділої лави із згаслих вулканів, кратери яких здіймалися під безіменними зорями, через відноги мовчазних гір, через галявини, порослі чорною короткою травою, повз покинуті міста або їхніми темними вулицями, між будинками, з яких не визирало жодне обличчя. Зорі заклякли на небі: не сходили, не заходили. Нічого не відбувалося тут. Так бігли вони, той, інший, попереду, Фестін наздогін, доки опинилися там, де колись текла річка, дуже давно текла — річка з населених земель. У

сухому річищі між валунами лежало мертве тіло: старий без одягу, мертві очі його втупилися в неповинні в його смерті зорі.

"Увійди туди", — сказав Фестін. Тінь Волла заскімлила, та Фестін підійшов ближче. Волл зіщулився і увійшов через роззявлений рот до свого власного мертвого тіла.

Враз труп ізник. Вічні, байдужі до будь-чого сухі валуни, злегка вилискували у зоряному світлі. Фестін постояв, а потім стомлено сів між величезними каменями відпочити. Лише відпочити, не поспати; він повинен нести свою вахту тут, доки Воллове тіло, відправлене назад до своєї могили, зітліє в порох, доки згине нечиста сила, розвіяна вітром і розмита дощами. Він повинен чатувати тут, де колись смерть знайшла дорогу до інших земель. З пекельним терпінням Фестін чекав між цими каменями, тут, де ніколи вже не тектиме річка, у самому серці країни, де не було й близько морського узбережжя. Зорі нерухомо стояли над ним; не зводячи з них очей, він повільно, дуже повільно починав забувати голоси потоків і звуки дощу на листях лісів життя.